

THE PROBLEM OF DIALECT DETERMINATION OF THE MIDDLE BUG

Summary

The article deals with determination of the Middle Bug area dialects as part of Ukrainian language dialects. The purpose of the article is to determine the history and present state of the Middle Bug area dialects and to trace dialects dissemination on the territory from the 19th century to the present. Different hypotheses of scientists (M. O. Maksimovich, I. M. Vagilevich, Y. F. Golovatskiy, O. O. Potebnya, K. P. Mihalchuk, A.Y. Krimskiy, M. F. Nakonechniy, S. P. Bevzenko and others) on the problem are considered in the article. M. O. Maksimovich studied the dialects at both banks of the Dnieper and Podillian dialects, I. M. Vagilevich – Bug and Podillian dialects, Y. F. Golovatskiy – dialects of the Ukrainian dialectical group, O. O. Potebnya – Ukrainian and Podillian dialects, K. P. Mihalchuk – dialects of the Ukrainian dialectical group, S. P. Bevzenko – Podillian dialects of the south-western dialectical group; steppe dialects of the south-eastern dialectical group function on the territory of the Middle Bug area. The results of the research can be used at the classes on dialectology.

УДК 811.161.2'367.633+811.112.2'367.633

О. О. Пособчук,

аспірантка кафедри загального та слов'янського мовознавства
Національного університету „Києво-Могилянська академія”,
вул. Г. Сковороди, 2, м. Київ, 04655, Україна,
тел.: (044) 425-60-59,
oksana.posobchuk@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКИХ ПРИЙМЕННИКОВИХ ЕКВІВАЛЕНТІВ СЛОВА НА НІМЕЦЬКУ МОВУ

У статті аналізуються особливості перекладу українських прийменникових еквівалентів слова на німецьку мову; виокремлюються групи німецьких відповідників українських прийменникових еквівалентів слова; досліджується форма вираження прийменникових еквівалентів слова в українській та німецькій мовах; встановлюються системні зв'язки між досліджуваними елементами.

Аналіз особливостей перекладу українських прийменникових еквівалентів слова на німецьку мову підводить до висновків про необхідність дослідження подібних сполук в інших мовах, що відкриє нові шляхи для подальших

теоретичних спостережень за функціонуванням мовного механізму та розвитку мовної системи.

Ключові слова: мовна динаміка, синхронний зріз мови, перехідні рівні мовної системи, еквівалент слова, приємниковий еквівалент слова, мовна система, препозиціоналізація, лексикалізація, міжмовний відповідник.

З роками зростає увага мовознавців до проблеми вивчення мовної динаміки на синхронному зрізі. Прикладом такої динаміки є явище еквівалентності слова, зокрема функціонування так званих еквівалентів слова. Вони не належить до жодної зі структурних категорій мови і вважаються елементами перехідних рівнів мовної системи. Зокрема, за рахунок таких одиниць внаслідок різнотипних міжчастиномовних переходів постійно поповнюються приємникові системи багатьох мов.

У пропонованій праці термін *приємниковий еквівалент слова* вживається на позначення лексико-граматичної одиниці, що складається із двох та більше компонентів і співвідноситься за своїми семантичними та граматичними властивостями із приємниковим класом слів.

У сучасній лінгвістиці вивченню приємникових еквівалентів слова присвячені праці О. Антонової, Л. Бутко, А. Загнітка, К. Леманна, К. Ліндквіста, А. Лучик, Й. Майбауера, Р. Рогожникової, Й. Шредера та ін. Теоретичні напрацювання у галузі дослідження приємникових еквівалентів слова в українському мовознавстві також відображено у лексикографії. Ідеться, зокрема, про праці А. Лучик, О. Антонової, І. Дубровської [1; 2; 3; 4].

У мовознавчих студіях подібні структури теоретично не визначені, питання щодо їхнього статусу залишається спірним. Інколи їх зараховують до фразеологізмів [8; 9; 10]. Так, С. Трухіна зазначає: „Оскільки фразеологічне значення таких форм складається з переосмислених лексичного і граматичного значень компонентів (приємника, закінчення і іменника), ми вважаємо їх лексико-граматичними фразеосполученнями” [8, с. 81]. Проте в еквівалентах слова, на відміну від фразеологізмів, складові компоненти не обов’язково повністю втрачають лексичне значення. На думку Р. Рогожникової, у таких конструкціях „відбувається лише деякий зсув у значенні, пов’язаний із вживанням сполучення у певній функції” [9, с. 111].

Метою пропонованої праці є дослідження особливостей перекладу українських прийменникових еквівалентів слова на німецьку мову та встановлення типів їхніх відповідників у німецькій мові.

Прийменникові еквіваленти слова української мови при перекладі на німецьку мову можна умовно поділити на такі групи: прийменникові еквіваленти слова, які у німецькій мові мають прямі відповідники з подібною структурою; прийменникові еквіваленти слова, які у німецькій мові мають по декілька відповідників з подібною структурою; прийменникові еквіваленти слова, структура німецьких відповідників яких відрізняється від їхньої структури; прийменникові еквіваленти слова, відповідники яких у німецькій мові лексикалізувалися.

Варто зазначити, що цей поділ є умовним, оскільки багато українських прийменникових еквівалентів слова мають у німецькій мові як прямі відповідники із подібною структурою, так і лексикалізовані еквіваленти.

Більшість двокомпонентних прийменникових еквівалентів слова української мови прийменниково-іменникового походження мають прямі відповідники серед німецьких прийменникових еквівалентів слова. До таких одиниць належать: *на грані* – *am Rande*, *на адресу* – *an die Adresse*, *на шляху* – *auf dem Wege*, *на рівні* – *auf <der> Ebene*, *перед лицем* – *im Angesicht*, *в (у) галузі* – *im Bereich*, *під приводом* – *aus Anlass*, *у випадку* – *im Falle*, *в (у) дусі* – *im Geiste*, *в інтересах* – *im Interesse*, *у колі* – *im Kreise*, *від імені* – *im Namen*, *в (у) процесі* – *im Prozess*, *у світлі* – *im Lichte*, *в (у) рамках* – *im Rahmen*, *в (у) передчутті (передчуванні)* – *im Vorgefühl*, *в особі* – *in der Person*, *в (у) напрямі (напрямку)* – *in Richtung*, *в (у) ролі* – *in der Rolle*, *в (у) глиб (глибочинь)* – *in die Tiefe*, *у (в) справі* – *in Sachen*, *за винятком* – *mit Ausnahme*, *на радість* – *zur Freude*, *під егідою* – *unter der Ägide* тощо. Порівняймо реалізацію деяких еквівалентів слова у реченнях: *Коли батько спробував був зацікавити мене своєю човною мрією, я заявив, що з проблемою доставання ніколи не стикався, бо виховувався в дусі поваги до запровадженної нашою рідною державою системи розподілу матеріальних цінностей* (П. Загребельний); *На це в нього прості докази: ця оргія дала йому в руки всі дані, яких так давно потребує Бюро у справі банкіра Вайса* (В. Винниченко); *Зате, коли хочете знати, я сама в ролі критика буваю досить сувора* (Л. Українка); *Daß es weder moralisch noch national eine Pflicht zum Dableiben gab, machte ich mir, im Angesicht von Morden und Selbstmorden, raschklar* (В. Брадт); *Er hält dem*

Sekretär eine kleine Lektion in Sachen Bescheidenheit, läßt bei alledem aber die Sympathie für den jungen Draufgänger deutlich durchblicken (В. Енґлер); **Mit Ausnahme** der in § 811 Abs. 1 Nr. 4 der Zivilprozessordnung genannten Sachen erstreckt sich das Pfandrecht nicht auf Sachen, die der Pfändung nicht unterworfen sind (Цивільний кодекс ФРН, стаття 592).

Деякі еквіваленти слова мають по декілька відповідників у німецькій мові: у ході – *im Zuge, im Verlauf*; з урахуванням – *unter Anrechnung, mit Berücksichtigung, unter Berücksichtigung*; на боці – *an der Seite, auf der Seite, auf Seiten, на ім'я – auf den Namen, unter dem Namen*; на основі – *auf <der>Grundlage, auf Grund*; за рахунок – *auf Kosten, auf Rechnung*; у супроводі – *in Begleitung, begleitet von, gefolgt von*; на зразок – *nach dem Vorbild, in der Art, nach <der> Art*; на кшталт – *nach dem Vorbild, in der Art, nach <der> Art*; на манір – *nach dem Vorbild, in der Art, nach <der> Art*; на користь – *zum Nutzen, zu Gunsten, zum Vorteil*; на шкоду – *zum Nachteil, zum Schaden, zu Ungunsten* тощо. Порівняймо реалізацію деяких еквівалентів слова у реченнях: *Я мовчав. Що мав говорити, коли правда була на боці* оцього дивного і незрозумілого дядька Лукіяна (М. Чабанівський); *Я вчився у школі за рахунок держави як син учасника громадянської війни* (Ю. Збанацький); *An der Einweihung nahm er in Begleitung* seines Abtes teil, da trug er schon seinen Ordensnamen: *Frater Ludgerus* („Ді Цайт”); *Eine Schenkung liegt nicht vor, wenn jemand zum Vorteil* eines anderen einen Vermögenserwerb unterlässt oder auf ein angefallenes, noch nicht endgültig erworbenes Recht verzichtet oder eine Erbschaft oder ein Vermächtnis ausschlägt (Цивільний кодекс ФРН, стаття 517).

Українські трикомпонентні еквіваленти слова, що мають у своєму складі іменникові компоненти, також здебільшого мають прямі трикомпонентні відповідники у німецькій мові: в (у) залежності від – *in Abhängigkeit von, у відповідності до – in Übereinstimmung mit, в (у) зв'язку з (зі) – im (in) Zusammenhang mit, на відміну від – im Unterschied zu /zum Unterschied von, в (у) порівнянні з – im Vergleich mit /im Vergleich zu* тощо. Порівняймо: *Двері відчинила Ірина, Ірина Михайлівна: всі вчителі, на відміну від* людей інших професій, навіть академіків, мають повне ім'я, яке утверджується не тільки в школі, а й дома (Ю. Мушкетик); *Denn im Unterschied zu diesem war er begehbar und besonders an warmen Tagen ein von vielen aufgesuchter Ort, anschaulich nicht nur, sondern benutzbar* (В. Енґлер).

У деяких українських трикомпонентних прийменникових еквівалентах слова *в (у) напрямі (напрямку) до, на шляху (шляхах) до* постпозитивний компонент є непохідним прийменником, для функціонування якого у ролі засобу вираження певного відтінка відношень потрібне „підсилення” його семантики. Внаслідок цього прийменник поєднується із формою повнозначного слова, основа якого ніби вказує на значення, що виражається цим прийменником. Є. Черкасова досліджувала такі одиниці у російській мові (наприклад, рос. *в направлении к, начиная с (от), вслед за*) [10, с. 104]. В. Виноградов називав це явище „лексико-граматичним подвоєнням” [3, с. 683]. Німецький відповідник одного українського еквівалента слова також виявляє ознаки лексико-граматичного подвоєння: *на шляху (шляхах) до – auf dem Wege zu*.

Низці прийменникових еквівалентів слова української мови відповідають німецькі прийменникові еквіваленти слова зі сполучниковим компонентом, наприклад: *у відповідь на – als Antwort auf; в обмін на – als Entgelt für, als Ersatz für; в (у) результаті – als Ergebnis; в знак, на знак – als Zeichen*. Порівняймо реалізацію деяких еквівалентів слова у реченнях: *Страшений галас зчинився у відповідь на Богунові слова* (О. Соколовський); *Entstanden als Antwort auf die Weltmarktkonkurrenz durch die USA und Japan, stellt das sich herausbildende Institutionengefüge Europa mehr als einen internen Markt dar* (У. Бек); [Юрко:] – *Наше сонце в результаті випромінювання втрачає у вазі 132 трильйони тонн на рік. Отака щедрість, Василенко* (М. Чабанівський); *Das empfahl jüngst auch das Forum Bildung als Ergebnis von zwei Jahren Arbeit – neben anderem wie dem Ausbau der Grundschule* („Берлінер Цайтунг”); *In der Nacht zu Mittwoch hatte Israel als Zeichen des guten Willens 26 palästinensische Langzeithäftlinge entlassen* („Ді Цайт”).

У німецькій мові відповідниками українських прийменникових еквівалентів слова прислівниково-прийменникового походження здебільшого також виступають сполучення прислівника та прийменника: *близько (близенько) від (од) – nah(e) an, nah(e) bei; недалеко (недалечко, неподалік, неподалеку) від (од) – nicht weit von; незалежно від – unabhängig von; далеко від (од) – weit von, fern von; залежно від – abhängig von; разом з (зі, із) – zusammen mit* тощо. Деякі прийменникові еквіваленти слова української мови діеприслівниково-прийменникового походження також мають прямі відповідники у німецькій мові: *виходячи з (зі) – ausgehend von, починаючи з – beginnend mit*.

Порівняємо їх у реченнях: *Вартість земельної частки (паю) для кожного підприємства, товариства визначається виходячи з грошової оцінки переданих у колективну власність сільськогосподарських угідь* (Земельний кодекс України); *Ausgehend von diesen Zahlen, reden wir zwar immer noch nicht von einem Tschernobyl, doch von einer sehr großen Menge Radioaktivität, die frei geworden ist* („Ді Цайт”); *Якби такою мовою спілкувалися люмпени чи бомжі, а то ж по всій вертикалі, починаючи з президента* (Л. Костенко); *Insofern ist Zahls Manuskript „Isolation” ein Glücksfall der deutschen Literatur, ein authentischer Bericht über das, was Peter-Paul Zahl beginnend mit brutalen Festnahme- und Verhörmodalitäten in der Gewalt von Polizei- und Gefängnisbeamten und -ärzten erlebt hat* (Г. Ганновер).

Двокомпонентний український прийменниковий еквівалент слова прийменниково-займенникового походження *при всьому* (всій, всіх) (схема Праер – Pronб) має прямий відповідник у німецькій мові, який має схожу структуру: *bei allem...* (*aller, allen*) (схема Праер – Pron3). В українській мові займенник вживається у формі місцевого відмінка, а у німецькій – у формі давального. Німецька мова має чотирикомпонентну відмінкову систему, у зв’язку з чим значення, які в українській мові відтворюються місцевим відмінком, у німецькій мові виражаються за допомогою давального відмінка. Як в українській, так і в німецькій мові займенники в цих еквівалентах слова можуть вживатися у формі чоловічого, жіночого та середнього роду однини та множини: *При всьому рухові й поспіхові „вода” не збувала, а прибувала, багато привозили людей з районів* (І. Багрянний); *Aber bei allem Klagen und Jammern über das Ende der Familie – gewiß war da was dran, vor allem, was die nicht vermögenden Familienanging, gut geführte Familien und deren Unternehmen, in welcher juristischen Form auch immer, wußte er, gingen nicht unter* (Ф. Й. Дегенгардт).

Німецьким прямим відповідником українського двокомпонентного партикулярно-прийменникового еквівалента слова *не без* є конструкція *nicht ohne*. У цих еквівалентах слова початковими компонентами виступають заперечні частки, а компонентами розгортання – прийменники: *Сьогодні, певне, буде у Корсуні і Наталка Шулячівна, то ти, яко чоловік не без розуму, поклонися їй од мене* (Т. Шевченко); *Das Auto überstand diese Torturen heil, aber nicht ohne Kritik* (В. Гарс); *Das hat Hawa nicht ohne Süffisanz über den Tisch hinweg seinem Gegenüber, dem Tschup, gesagt* (Ф. Й. Дегенгардт).

Також можна виокремити групу українських прийменникових еквівалентів слова, структура німецьких відповідників яких відрізняється від їхньої структури: *стосовно до* – *in Bezug auf, mit Bezug auf*; *не враховуючи* – *ohne Berücksichtigung*; *незважаючи (не-вважаючи) на* – *ohne Rücksicht auf*; *відповідно до* – *nach Maßgabe* тощо. Відповідники деяких прийменникових еквівалентів слова української мови у німецькій мові вже лексикалізувалися і функціонують як вторинні похідні прийменники: *на основі* – *aufgrund*, *з (за) допомогою* – *mithilfe*, *за посередництвом* – *anhand*, *на шкоду* – *zuungunsten*, *на користь* – *zugunsten*.

Отже, утворення та функціонування прийменникових еквівалентів слова є виявом мовної динаміки, взаємодії центру та периферії мовних категорій та одиниць. Вивчення особливостей перекладу українських прийменникових еквівалентів слова на німецьку мову дозволяє виявити подібності та відмінності їх утворення у цих мовах, зокрема встановити шляхи препозиціоналізації, тобто переходу вільних сполучень у сферу прийменника.

Пропоноване дослідження дає змогу прогнозувати шляхи поповнення та тенденції розвитку прийменникового класу одиниць у системі зазначених мов. Ураховуючи той факт, що українська та німецька мови належать до двох різних груп індоєвропейської мовної родини (слов'янської та германської) і у структурі їхніх прийменникових еквівалентів виявлено низку подібних рис, таке дослідження відкриває широкі перспективи типологічного вивчення препозиціоналізаційних процесів в інших різноструктурних мовах. Паралельне функціонування таких одиниць на синхронному зрізі різних мов фактично дає змогу побачити, як відбувається процес кристалізації нових мовних одиниць. Узагальнюючи, можна сказати, що дослідження прийменникових еквівалентів слова у мовах інших груп і родин відкриє нові горизонти для подальших теоретичних спостережень за властивостями мовної системи та дією мовного механізму.

Список використаної літератури

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова. Фразеологія: [навч. посіб. для студ. філол. факул. ун-тів] / Л. Г. Авксентьев. Харків : Вид-во при ХДУ видавничого об'єднання „Вища школа”, 1983. – 136 с.
2. Божко Ю. О. Варіанти фразеологічних одиниць прийменниково-відмінкової моделі / Ю. О. Божко // Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць. – Х. : ХДПУ, 2004. – Вип. 13. – С. 54–57.

3. Виноградов В. В. Русский язык. Грамматическое учение о слове / В. В. Виноградов. – М. : Государственное учебно-педагогическое издательство, 1947. – 784 с.
4. Лучик А. А. Польсько-український словник еквівалентів слова / А. А. Лучик, О. О. Антонова; Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Національний університет „Києво-Могилянська академія”, Інститут славистики Польської академії наук. – К. : Національний університет „Києво-Могилянська академія”, 2013. – 243 с.
5. Лучик А. А. Російсько-український та українсько-російський словник еквівалентів слова / А. А. Лучик. – К. : Довіра, 2003. – 495 с.
6. Лучик А. А. Словник еквівалентів слова української мови / А. А. Лучик. – К. : Видавничий дім „Києво-Могилянська академія”, 2008. – 174 с.
7. Лучик А. А. Українсько-польський словник еквівалентів слова / А. А. Лучик, О. О. Антонова, І. Дубровська; Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Національний університет „Києво-Могилянська академія”, Інститут славистики Польської академії наук. – К. : Національний університет „Києво-Могилянська академія”, 2011. – 311 с.
8. Трухина С. А. К изучению лексико-грамматических фразеологизмов / С. А. Трухина // Методы и приемы научного анализа в фразеологических исследованиях. – Воронеж : Изд-во Воронежского университета, 1978. – С. 44–49.
9. Рогожникова Р. П. Об эквивалентах слова в русском языке / Р. П. Рогожникова // Вопросы языкознания. – 1977. – № 5. – С. 110–116.
10. Черкасова Е. Т. О правописании производных предлогов / Е. Т. Черкасова // О современной русской орфографии / Отв. ред. В. В. Виноградов. – М. : Наука, 1964. – С. 98–109.

О. А. Пособчук

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА УКРАИНСКИХ ПРЕДЛОЖНЫХ ЭКВИВАЛЕНТОВ СЛОВА НА НЕМЕЦКИЙ ЯЗЫК

В статье анализируются особенности перевода украинских предложных эквивалентов слова на немецкий язык; выделяются группы немецких эквивалентов украинских предложных эквивалентов слова; исследуется форма выражения предложных эквивалентов слова в украинском и немецком языках; устанавливаются системные связи между исследуемыми элементами. Анализ особенностей перевода украинских предложных эквивалентов слова на немецкий язык подводит к выводам о необходимости исследования подобных сочетаний в других языках, что откроет новые пути для дальнейших теоретических наблюдений над функционированием языкового механизма и развитием языковой системы.

Ключевые слова: языковая динамика, синхронный срез языка, переходные уровни языковой системы, эквивалент слова, предложный эквивалент слова, языковая система, препозиционализация, лексикализация, межъязыковой эквивалент.

O. O. Posobchuk,

Postgraduate Student of Slavic and General Linguistics Department
National University of Kyiv „Mohyla Academy”,
2, G. Skovorody St., Kyiv, 04655, Ukraine,
tel.: (044)425-60-59
oksana.posobchuk@gmail.com

PECULIARITIES OF TRANSLATING UKRAINIAN PREPOSITIONAL EQUIVALENTS OF WORDS INTO GERMAN

Summary

Modern linguistic studies more and more focus on the elements of transitional levels in the language system. Based on a number of linguistic facts it is assumed that different languages undergo similar development processes, which results in arising transitional language units in such languages.

Equivalents of words are an example of the language dynamics in synchrony. Such units do not belong to any structural language categories and are considered in linguistics to be elements of transitional levels in the language system.

The illustration of the dynamics in the lexical-semantic system is the fact that according to some criteria the equivalents of the word are classified as words, and according to others as word phrases or idioms. The significant achievement of the Ukrainian linguistics is the development of methodology by A. Luchyk, which enables us to describe equivalents in this paper. Prepositional equivalents of words are one of the largest groups of equivalents of words. They function at the level between lexical prepositions and free word combinations.

In this article, the term '*a prepositional equivalent of a word*' is used to denote a lexical-grammatical unit consisting of two or more components and correlate with a lexical preposition in terms of their semantic and grammatical properties.

The purpose of this paper is to analyse translation peculiarities of Ukrainian prepositional equivalents of words into German. Based on the expression form of prepositional equivalents of words, Ukrainian prepositional equivalents of words may be relatively divided into several groups according to the type of their rendering into German. The practical value of this paper consists in establishing system links between the analyzed elements. The analysis of translation peculiarities of the Ukrainian prepositional equivalents of words into German brings us to a conclusion about the necessity of studying such constructions in other languages,

which, as a result, will open new horizons for further theoretical observations on properties of the language system and actions of the language mechanism.

Key words: language dynamics, synchronic state of language, transitional levels of language system, equivalent of a word, prepositional equivalent of a word, language system, prepositionalization, lexicalization, cross-language equivalent.

УДК 81'42:[821.161.2:821.111]-343:316.346.2

В. О. Романенко,

аспірантка кафедри загального та слов'янського мовознавства
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна,
тел.: (048)776-04-42,
vikaromanenko17@gmail.com

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИХ КАЗКАХ

У статті проаналізовано національну специфіку мовного вираження концептів чоловік / жінка у народних соціально-побутових казках України та Великобританії через гендерно марковані номінації героїв; зроблено висновок, що гендерно марковані номінації персонажів казок залучають увесь спектр стереотипних лінгвокультурних асоціацій, пов'язаних з маскулінністю та фемінністю.

Ключові слова: гендер, лінгвокультурологія, гендерно маркована номінація.

У сучасній лінгвістиці розгляд мови у зв'язку з національною культурою є дуже актуальним. Цю проблематику у межах лінгвокультурології досліджували такі українські науковці, як І. Голубовська, О. Бессонова, О. Бондаренко, а також російські мовознавці: Н. Арутюнова, О. Горошко, А. Кириліна та інші. Недостатньо вивченим залишається питання гендерних стереотипів на матеріалі текстів народних соціально-побутових казок, при тому, що мова традиційної духовної і матеріальної культури, як і мова етносу, була і залишається безцінним джерелом для глибинного аналізу особливостей національної ментальності і духу [1, с. 206]. Саме народна казка – один з небагатьох жанрів усної народної творчості, який доніс до наших днів відлуння прадавніх вірувань, уявлень і традицій пред-